

чені і технічно придатні для ураження живої або іншої цілі і які не мають іншого виробничого чи господарсько-побутового призначення; основні частини зброї – це прилади, що визначають її функціональне призначення, підлягають клеймуванню та нумеруванню на виробництві; вогнестрільна зброя – це зброя, призначена для ураження цілі на віддалі металевим снарядом, що приводиться в рух миттєвим вивільненням хімічної енергії заряду пороху чи іншої речовини”.

ЛІТЕРАТУРА

1. Советская военная энциклопедия. -Т.6. -М.: Воениздат, 1978.
2. Ващенко Л.О., Єфімов О.М. Тлумачний словник української мови. -К.: Вид-во “Довіра”, 2001.
3. Толковый словарь русского языка. -Т.2. -М.: ТЕРРА, 1991.
4. Соколов Л.Ф. Уголовный закон об оружии (понятие и квалифицирующее значение оружия): Учебное пособие. -Омск, 1976.
5. Корецкий Д.А. О совершенствовании правового режима оружия // Правоведение. -1983. -№ 1. -С.56-57.
6. Уголовное право. Украины. Общая и особенная части: Учебник /Под ред. Е.Л. Стрельцова. -Х.: «Одиссей».
7. Фойницкий И.Я. Курс уголовного права. Часть Особенная: Посягательства на личность и имущество. -СПб., 1912.
8. Макуха А.Д. Уголовная ответственность за хищение огнестрельного оружия, боевых припасов и взрывчатых веществ: Дисс... канд. юрид. наук. -М., 1993.
9. Пестун М.С. Понятие самодельного огнестрельного

оружия // Ученые записки Саратов. юрид. ин-та. –1964. - Вып.11.

10. Тенчов Э.С. Борьба с незаконным изготовлением, приобретением, хранением и сбытом оружия, боеприпасов и взрывчатых веществ по советскому уголовному праву: Дисс... канд. юрид. наук. -Иваново, 1974.

11. Кустанович С.Д. Экспертиза для установления относимости исследуемого объекта к огнестрельному оружию // Советская криминалистика на службе следствия. - 1961. -Вып.14.

12. Салтевський М.В. Криміналістика: Підручник: У 2-х ч. -Ч.1. -Х.: Консум, Основа, 1999.

13. Сборник документов Совета Европы в области защиты прав человека и борьбы с преступностью. -М., 1998.

14. Башилов В.В., Борьба с организованными формами преступного оборота огнестрельного оружия, его основных частей, боеприпасов и взрывчатых устройств и криминологический аспект: Дисс... канд. юрид. наук. - М., 2000.

15. Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Сулява О.Ф. Балістика: криміналістичне вогнестрільне зброязнавство. -К.: Міжнародна агенція “BeeZone”, 2003.

16. Закон України “Про державну підтримку підприємств, науково-дослідних інститутів і організацій, які розробляють та виготовляють боеприпаси, їх елементи та вироби спецхімії” від 21.09.2000 р., №1991-111 // ВВР України. –2000. -№ 48. -Ст.46.

17. Закон України “Гірничий Закон України” від 6.10.1999 р., №1127-XIV // ВВР України. –1999. -№ 50. - Ст.32.

Надійшла до редколегії 08.06.2004

ПИНЧУК Н.Г. К ВОПРОСУ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПРАВОВОЙ КАТЕГОРИИ “ОРУЖИЕ”

Рассмотрена нормативная база правового регулирования обращения оружия в отношении категорий, применяемых в законодательных актах.

PINCHUK N.G. TO THE QUESTION OF DEFINITION OF THE LEGAL CATEGORY "WEAPON"

The normative base of legal regulation of the reference of the weapon is considered concerning the categories used in acts.

УДК 340.115:343.347(477)

О.О. ПУНДА, канд. юрид. наук

Хмельницький інститут регіонального управління та права

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОНОРСТВА ТА ТРАНСПЛАНТАЦІЇ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ: ЦИВІЛЬНИЙ ТА КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВИЙ АСПЕКТИ

Проаналізовано кримінальну відповідальність та досліджено зміст правових норм, запропонована зміна та доповнення до правових норм, пов'язаних з регулюванням відповідальності за незаконне донорство та незаконне проведення дослідів над людьми.

Людина та її права є найбільшою цінністю у правовій та соціальній державі [1]. До числа основних прав людини

і громадянина необхідно віднести особисте немайнове право на здоров'я. Право на здоров'я належить до катего-

рії природних та невід'ємних прав людини, визнання та охорона цього права передбачена у національному законодавстві. Одним із складових елементів, що входить до регулятивної ланки права на здоров'я є право на донорство та трансплантацію. Правову сферу відносин тут складають норми цивільного, сімейного права та медичного права України.

Разом із тим, відносини по донорству та трансплантації характеризуються не тільки як приватноправові. Забезпечення охорони та захисту учасників правовідносин є важливим завданням органів державної влади. Рівень правового забезпечення цих відносин повинен визначатись високим рівнем деталізації умов та порядку здійснення донорства та трансплантації. Правові норми не повинні вимагати свого розширеного тлумачення, а дотримання визначених процедур повинно бути безумовним.

Регулювання системи відносин з приводу реалізації права на донорство та трансплантацію у законодавчій системі України потребує свого удосконалення. Необхідність провадження своєчасних змін у структурі законодавства покликано створити перепони на шляху можливих зловживань на базі "неправової" реалізації цих прав.

Проблемам правового регулювання права на донорство та трансплантацію приділяють активну увагу вітчизняні та іноземні вчені-правознавці: Н.Б. Болотіна, З.В. Ромовська, В.К. Гришук, О.В. Тихомиров, М.М. Малєїна, Г.М. Красновський, М.І. Авдєєв, І.І. Горелик, Т. Гурська, М. Ардашева. Зазначені автори порушують проблеми правового регламентування донорства та трансплантації у галузях цивільного, кримінального, сімейного та медичного права.

Проте, не дивлячись на проведення значного науково-теоретичного аналізу питань, пов'язаних з донорством та трансплантацією, виникає цілий ряд проблем щодо необхідності удосконалення правового регулювання цього елементу права на здоров'я. Однією з найважливіших є проблема узгодження змісту та систематизації нормативно-правового матеріалу, пов'язаного з зазначеними правами, що містяться у різних галузях права.

По рівню правового регламентування у законодавчій системі можна виділити декілька елементів та сфер. Є зрозумілим, що право на здоров'я та пов'язані з ним юридично значимі інтереси громадян втілюються в тій чи іншій ступені у більшості галузей права. Так, питанням правового регулювання права на донорство та трансплантацію в межах цивільного права у Цивільному кодексі України (далі ЦК України) присвячені положення: ст.270 "Види особистих немайнових прав" – у контексті регламентування права на життя, права на охорону здоров'я; ст.281 "Право на життя"; ст.283 "Право на охорону здоров'я"; ст.284 "Право на медичну допомогу"; ст.289 "Право на особисту недоторканість" - у контексті права розпоряджатися після своєї смерті органами та іншими анатомічними матеріалами тіла; ст.290 "Право на донорство".

Правові норми, що мають відношення до донорства та трансплантації містяться й у Сімейному Кодексі України

Зокрема, це положення його ст.123 "Визначення походження дитини від батька, матері при штучному заплідненні та імплантації зародка" [2]. Власне, проведення штучного запліднення та операції по імплантації зародка в організм жінки може здійснюватись лише в режимі реалізації права на донорство та трансплантацію.

У медичному праві - цій новій комплексній галузі права, що ще проходить етап свого становлення в Україні, міститься чи не найбільша кількість правових норм, що створюють систему правових гарантій реалізації права на донорство та трансплантацію. Особливостями правових норм медичного права є їх техніко-біологічний характер. Медичне право – це система правових норм, що регулює суспільні відносини, змістом яких є здійснюваний медичними працівниками за допомогою медичних засобів вплив на фізичний та психічний стан людини. А тому, медичному праву притаманні специфічні риси. По-перше, наявність медичних спеціальних норм, пов'язаних з методикою лікування, встановленням ступеня втрати працездатності, проведенням медичних маніпуляцій, операцій на людині, штучним заплідненням, констатацією смерті. По-друге, у структурі медичного права значне місце посідають норми про соціальний захист особи при застосуванні до неї медичного впливу, зокрема при лікуванні лікарськими засобами, проведенні медичного втручання, обмеження щодо донорства. По-третє, це існуючий тісний зв'язок медичного права з моральністю та етикою [3].

До системи законодавчих актів, що регламентують право на донорство та трансплантацію у межах медичного права необхідно віднести: ст.46 "Донорство крові та її компонентів"; ст.47 "Трансплантація органів та інших анатомічних матеріалів"; ст.48 "Штучне запліднення та імплантація ембріона" Основ законодавства України про охорону здоров'я; Закони України "Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини" та "Про донорство крові та її компонентів". Крім зазначених законодавчих актів питанню донорства та трансплантації присвячені численні відомчі нормативно-правові акти Міністерства охорони здоров'я України.

Правове регулювання відповідальності за вчинення суспільно-небезпечних діянь у сфері донорства та трансплантації здійснюється Кримінальним кодексом України. Однак, його правові норми, які закріплюють відповідальність за порушення права на донорство та трансплантацію, носять відсылний (бланкетний) характер. Більшість диспозицій окремих частин статей Особливої частини Кримінального кодексу України містять вказівки на необхідність звернення до правових норм, що регламентують правовий режим реалізації цього права. А тому, існуючі неузгодженості у сфері цивільно-правового, сімейного або медично-правового регулювання цих специфічних відносин, впливають на рівень ефективності застосування кримінально-правових норм.

Кримінальний кодекс України (надалі КК України) від 1960 року у структурі глави 3 "Злочини проти життя, здоров'я, волі і гідності особи" не містив правових норм, що встановлювали би відповідальність за злочинні порушен-

на у сфері донорства та трансплантації. Однак врахування позитивного іноземного досвіду та положень міжнародно-правових актів, ратифікованих Україною, серед яких: Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р.; Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод від 4.11.1950 р., призвело до логічного доповнення вітчизняної кримінально-правової галузі законодавства нормами, що торкались захисту порушеного права на донорство та трансплантацію.

Відомо, що розвиток сучасної медицини пов'язаний із створенням нових методів охорони та забезпечення здоров'я людини, серед яких можна виділити трансплантацію органів або тканин людини. У органічній єдності з означеними методами знаходиться також донорство, що забезпечує можливість провадження операцій з трансплантації.

Чинний КК України передбачає наступні склади злочинів у сфері протиправних суспільно-небезпечних діянь проти життя та здоров'я особи: ст.144 "Насильницьке донорство"; ст.143 "Порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини"; ст.141 "Незаконне проведення дослідів над людиною" [4].

У контексті багатьох проблемних питань, пов'язаних із кваліфікацією злочинних діянь, відсутності чіткої криміналістичної характеристики та дієвої методики розслідування цих злочинних посягань, виникають також і проблеми кримінально-процесуального характеру. Не в останню чергу вони пов'язані з особою потерпілого у цих злочинах. За загальним правилом, визначеним ст.49 КПК України, потерпілим визнається особа, якій злочином заподіяно моральну, майнову або фізичну шкоду (ч.2 ст.49), у випадку смерті потерпілого внаслідок вчинення злочину, права потерпілого, передбачені у законодавстві, мають його близькі родичі (ч.5 ст.49 КПК України) [5].

Аналіз положень правових норм, закріплених у ст.143 КК України, доводить відсутність правового регулювання широкого спектру суспільних відносин (тобто не включення певних суспільних відносин, пов'язаних із забезпеченням права на здоров'я шляхом проведення трансплантації до змісту об'єкту даного злочину). Як наслідок, виникає низка питань, пов'язаних з особою потерпілого у цьому злочині.

Потерпілим, відповідно до положення ч.2 ст.143 КК України, може бути визнано особу донора, тобто, фізичну особу, у якій шляхом примусу або обману було вилучено органи або тканини з метою їх трансплантації. *Потерпілим* відповідно до положення ч.3 ст.143 КК України може бути визнано особу донора, тобто особу, у якій було вилучено з метою трансплантації органи або тканини і яка перебувала у безпосередньому стані або в матеріальній чи іншій залежності від винного. Проте, досить дивним видається відмова законодавця внести до переліку особливо кваліфікуючих обставин, поряд із зазначеними, і те, що ці дії можуть бути вчинені щодо "неповнолітньої особи" (доцільніше було б написати "щодо дитини" – визначення якої подано у СК України). Тим більше, що у ст.144 КК України "Насильницьке донорство" у якості кваліфікую-

чої обставини, зазначене посилення "...щодо неповнолітнього", присутнє.

Більш складним є визначення особи потерпілого у випадку вчинення злочину, передбаченого ч.1 ст.143 КК України "Порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини". Потерпілим у такому випадку може бути, і як сам донор (обов'язково жива особа), який дав дозвіл на вилучення у нього органів або тканин, але в процесі цього були порушені вимоги законодавства щодо умов та порядку застосування трансплантації, порядку перевезення анатомічних матеріалів, вимог щодо діяльності закладів та установ пов'язаних з трансплантацією, так і близькі родичі померлого донора (якщо при житті померлий не заявляв про згоду стати донором після своєї смерті, а також якщо ці особи при відсутності розпоряджень померлим при житті щодо свого тіла, не дали згоди на трансплантацію). Зрозуміло, що у такому випадку потерпілим (близьким родичам) може бути завдана як моральна (у більшості випадків) так і матеріальна шкода (наприклад, у випадку необхідності провадження туалету трупа).

Крім зазначених випадків у кримінальному праві не зовсім чітко визначено кримінальну відповідальність за вилучення у померлої особи імплантованих при її житті штучних замінників органів або матеріалів замінників тканин, наприклад, кардіостимуляторів, замінників кісток або кісткової тканини. У такому випадку вилучені матеріали можуть бути використані з метою реімплантації в організм іншої особи. Потерпілими знову ж таки можуть виступати близькі родичі померлого.

Цивільний кодекс України веде у ч.3 ст.290 мову про імплантацію органів та інших анатомічних матеріалів. Проте зміст поняття "імплантація" у ньому не повністю співпадає з категорією "імплантація", використаною у Законі. Зокрема, під імплантацією розуміється пересадка біоімплантів (засобів, виготовлених з анатомічних матеріалів померлих осіб) і штучно виготовлених замінників органів, наприклад, кардіостимуляторів (Закон України "Про імплантацію кардіостимуляторів" під цим терміном розуміє штучний водій ритму серця або кардіовертер-дефібрилятор, який імплантується (вживлюється) людині з метою відновлення та нормалізації ритму серця). Зазначене дозволяє сформулювати позицію про існування права на імплантацію як самостійного по відношенню до права на донорство та права на трансплантацію особистого немайнового права особи, яке є елементом права людини на здоров'я.

Цікавим є і коло зазначених осіб. Згідно Закону України "Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини", до цих осіб віднесено: подружжя, родичі, які проживали з нею до смерті, законні представники. А тому це коло осіб не у повній мірі за своїм об'ємом співпадає з поняттям "близькі родичі", що використано у ст.49 КПК України. Однак зрозуміло, що коли ці особи не надають дозволу на відібрання органів у померлого, а цей процес всупереч їх волі незаконно здійснюється, то такими діями заподіюються моральні страждан-

ня цим особам, а тому вони можуть і повинні визнаватися потерпілими у процесі розслідування справи та заявляти цивільний позов у кримінальному судочинстві.

До кола потерпілих внаслідок вчинення злочину передбаченого ч.1 ст.143 КК України необхідно також відносити і жінку, що прийняла рішення про штучне переривання вагітності. Мова йдеться про надання для трансплантації фетальних матеріалів. У випадку відсутності згоди з боку цієї жінки про використання фетальних матеріалів (залишків плоду) їй безумовно завдаються моральні страждання.

У випадку вчинення злочину, передбаченого ч.4-5 ст.143 КК України (незаконна торгівля органами або тканинами людини, та ті ж дії вчинені за попередньою змовою групою осіб, або участь у транснаціональних організаціях, які займаються такою діяльністю), потерпілими можуть бути визнані як донор, так реципієнт, або інші особи, які здійснили виплату певної грошової суми за придбання органів або тканин з метою лікувальних потреб реципієнта.

У випадку вчинення злочину, передбаченого ч.1-2 ст.144 КК України, потерпілим може бути визнана особа, яка стала донором крові. Проте, сама диспозиція ст.144 КК України повинна бути змінена. Це пов'язано з тим, що донорство та трансплантація частини анатомічних матеріалів та протиправних діянь щодо їх вилучення не врегульовано ні ст.143, ні ст.144 КК України (у якій вони і повинні були би бути закріплені). Мова йде про донорство з метою трансплантації статевих залоз, репродуктивних клітин та живих ембріонів. Закон України "Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини" не розповсюджує свою дію на відносини з приводу трансплантації цих анатомічних об'єктів. А отже, вони не входять до об'єкту злочинного посягання, передбаченого у ст.143 КК України. Тому ст.144 КК України повинна бути доповнена положеннями про "насильницьке або шляхом обману вилучення у людини крові, статевих залоз, репродуктивних клітин та живих ембріонів з метою їх використання як донорських для трансплантації". Потерпілими у такому випадку можуть виступати особи, у яких було вилучено ці біологічні матеріали. Цим особам може бути заподіяно як моральну, так і матеріальну шкоду (вартість послуг, пов'язаних з штучним заплідненням або імплантацією ембріона).

Крім вищезазначених правових норм, до сфери захисту життя та здоров'я людини у галузі трансплантації та донорства відноситься і положення ст.142 КК України "Незаконне проведення дослідів над людиною". Диспозиція ч.1 ст.142 КК України встановлює кримінальну відповідальність за незаконне проведення медично-біологічних, психологічних та інших дослідів над людиною, якщо це створювало небезпеку для її життя та здоров'я. Вилучення органів або тканин у цьому випадку може виступати засобом досягнення мети певного медичного експерименту або метою експериментальної діяльності. В зв'язку з цим потерпілим у випадку вчинення цього злочину може виступати і як донор, так і реципієнт, а у випадку смерті осо-

би - її близькі родичі. Зрозумілим є те, що бажано до складу диспозиції ч.2 ст.142 КК України поряд з такими кваліфікуючими обставинами, як вчинення злочину щодо неповнолітніх, двох або більше осіб, шляхом примушування або обману, або з спричиненням тривалого розладу здоров'я потерпілого, передбачити наступні обставини: вчинення злочину пов'язане з насильницьким донорством, а також пов'язане з проведенням трансплантації органів або тканин людини. Вчинення цих дій пов'язане з іншими елементами цього складу злочину особливою метою донорства та трансплантації – досягнення певного наукового результату експериментальним шляхом.

З правової точки зору медичний експеримент можна охарактеризувати як втручання в особисті права людини, здійснене у зв'язку з дослідженнями в галузі медицини, таке, що раніше на практиці не застосовувалось та не було оформлене у встановленому згідно закону порядку, що допускає підвищений ризик для сторін, які приймають участь у ньому, та таке, що передбачає вільне та усвідомлене погодження досліджуваної особи на проведення експерименту, який має соціальну цінність для суспільства та розвитку медичної науки і практики [6, с.105]. Зазначене розуміння медичного експерименту доводить, що у діях осіб, які проводять його всупереч закону, безпосередньо може бути і відсутнє порушення правил щодо донорства та порядку трансплантації, але в цілому ці дії підпорядковуюватимуться досягненню неправової мети.

Підсумовуючи викладене, можна виділити наступні принципи положення:

1. Рівень правового забезпечення відносин по донорству та трансплантації у національному законодавстві в цілому відповідає рівню розвитку медицини, проте, потребує удосконалення та деталізації.

2. Права на донорство, трансплантацію та імплантацію є відносно самостійними особистими немайновими правами і входять як внутрішні складові елементи до особистого немайнового права на здоров'я.

3. Право на донорство включає до себе право на донорство крові та її компонентів, право на донорство репродуктивних матеріалів людини, аутодонорство та донорство анатомічних матеріалів.

4. Донором не може бути померла особа, якщо вона при житті не залишила письмової вказівки про розпорядження її тілом після смерті з науковою, медичною або навчальною метою.

5. Тіло померлого, який не залишив письмового розпорядження про можливість його використання для вивчення анатомічних матеріалів, повинно розглядатись не як тіло донора, а як донорський організм.

6. Необхідно визначитись з колом осіб, тіло яких після смерті не може піддаватись операціям по взяттю анатомічних матеріалів.

Враховання зазначених зауважень повинно сприяти підвищенню ефективності правозастосування норм цивільного та кримінального законодавства у сфері здійснення та захисту права на донорство та трансплантацію. Своєю чергою це буде сприяти і захисту порушених майнових і

особистих немайнових прав осіб-учасників кримінального судочинства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. -К.: Атіка, 1996. -78 с.
2. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року. - К.: Істина, 2002. -72 с.
3. Болотіна Н.Б. Медичне право // Юридична енциклопедія. -Київ: Вид-во "Українська енциклопедія ім. М.П.

Бажана", 2001. -Т.3. -С.608.

4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. -К.: Атіка, 2001. -160 с.

5. Кримінально-процесуальне законодавство України /Авт.-упоряд.: М.І. Мельник, М.І. Хавронюк. -К.: А.С.К., 1998. -480 с.

6. Ардашева Н. Понятие эксперимента в медицине и защита прав человека // Государство и право. -1995. -№ 12. -С.102-107.

Надійшла до редколегії 22.03.2004

ПУНДА А.О. РЕГУЛИРОВАНИЕ ДОНОРСТВА И ТРАНСПЛАНТАЦИИ В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ УКРАИНЫ

Проанализирована уголовная ответственность и исследовано содержание правовых норм; предложено изменение и дополнение к правовым нормам, связанных с регулированием ответственности за незаконное донорство и незаконное проведение опытов над людьми.

PUNDA A.O. THE REGULATING TRANSPLANTATION AND DONATION IN LEGISLATION OF UKRAINE

Criminal legislation has been analyzed and the improvement of the structure of the law has been suggested; the alterations and additions into the law, regulating responsibility for illegal blood donation and illegal conducting of experiments on human beings have been suggested in particular.

В.М. ФЕСЮНІН

Національний університет внутрішніх справ

УДК 06.048.2:336.225(477)

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ "ПАБЛІК РІЛЕЙШІЗ" В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ТА ПІДРОЗДІЛІВ ДПС УКРАЇНИ

Розглянута сутність "паблік рілейшніз" як спеціальної системи управління інформацією в діяльності Державної податкової служби.

Відомо, що органи та підрозділи ДПС не можуть діяти ізольовано від тих соціально-економічних та політичних процесів, що відбуваються в житті суспільства і держави. За допомогою соціологічних, соціально-психологічних, правових, економічних, статистичних та інших методів досліджень можливо виявити й сформулювати закономірності формування та реальний стан діяльності податкових органів, громадську думку про їх роботу, особливості організаторської діяльності апаратів і служб ДПС України, причини і умови, які впливають (позитивно чи негативно) на ефективність та результативність їх діяльності щодо здійснення контролю за додержанням податкового законодавства, правильністю обчислення, повнотою і своєчасністю сплати до бюджетів, державних цільових

фондів податків і зборів, запобігання злочинам та іншим правопорушенням, віднесенням законом до компетенції структурних підрозділів Державної податкової адміністрації України, зокрема податкової міліції, їх розкриття, припинення, розслідування та провадження у справах про адміністративні правопорушення, про стан допомоги та підтримки органів та підрозділів ДПС України з боку населення.

Проблеми "паблік рілейшніз" були предметом досліджень багатьох вчених, зокрема, В.О. Болотової, Б. Гурне, І.Д. Козачук, В.С. Комаровського, В.П. Косарчука, І.Ю. Слісаренка, В.О. Соболева, Ю.В. Сильницького, Г.В. Попової, І.М. Яковлева та інших, але слід відзначити і те, що обговорення питань теоретичного, законодавчого і право-